

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (11529)

1981 чылдың февраль 6, пятница

1925 чылда үндүлүлгөсүгө

Өртөз 2 көп.

1980 чылдың түнүсүндө Россия СЭКП-ниң октябрь (1980 чыл) Пленумунун шийирлеринге холбаштыр 1981 чылда Россия Федерациязынын Көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериңиң сорулгаларын РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министрствозунун коллегиязынын февраль 4-те Москвага болган калбак хураалына чугаалашкан.

Илеткелчи — министр Л. Ф. Флорентьев, санал берген өскөдө кижилер азы-чем комплексиниң үндүзүн болур көдээ ажыл-агый ону беш чылда бурунгаар базымны кылганга демдегелзэн. Тарааның чылда ортумак чымдазы бир-ле дукаарында барык 114 миллион тонна четкен. Тоску беш чылдында деңизерге тараа, картофель, логаа, сүт болган куурга бүүдүрү көүдүзүн, колхозтарын болгаш совхозтар-

нын материал-техниктиң баалазы бажыккан, көдөзгө бүүдүргө, чурттаага, култура-амыраал болгаш орук тулау-нук кемчээни өскөн. Республиканың көдээ ажыл-агыйның чедип алынган денени негеделерге болгаш бар аргааларга ам-даа дүүшпей турарына коллегия демдегелзэн. Көдээ ажыл-агый продукциязын чамдык хевирлерин бүдүрүшкө беш чыл онзадаларын күстөткөдөн, Хөрүтүнүн түнүс-дүжүктүрү, чер болган мал ажыл-агыйн културалык белдериңиң комплексист программаны ажыл-агый бүртүк амдыралга ботландырып дөш идеялерде демиселди чамдык черлерде чорутпайн турар. Үренин ажылалды, мелорастаан черлерин болгаш чөмүчүлүктөргө аялгалар турарында улут четтер бар. Ажыл-агыйлар аразыны бол-

гаш агроулетпур кооперастаанын хөгжүдериңи, деңизерге технологияны иштердериңи, адыралын үстүрүлү үндүзүн иштердериңи аял-даа өзүш кемчээни салып турар. Көдээ ажыл-агый органи-зынын, колхозтар, совхозтар коллективтериниң кезээдейи көдээ ажыл-агыйын улам үйөй-шакын болгаш ден-дески дө-жүдериңи, амдылган ажыл-агый болгаш тыяларын беддерине, чер ажылалды болгаш продукция кадалаалар бааза тулауна капитал салымшкы-нары көүдүдериңи менчик-рин коллегия докталаган. 1981 чылда алынган социалист-хулааларын күстөткөдөн хемчеглерин бедделзэн.

ПАРТИЯ БИЛЕДИ

«Партия биледи дээрге большевиктиң хууда ту-гу-дур. Ону куш-ажылга-даа, тулчушкунга-даа бүгүдөй мурнуку одуруунга чоруур эн эки, эн төлөнтүг кижиге тыңсыр. Ол тутку ап чоруур ком-мунист, бистин шуптувустун келер үеже алгаш бар чоруурувус нинти туткун кезик чамдызын бедик тутуп чорууру ол. Ол тутку бичин-даа бу-жартапайн, арыг чүрек дег кылдыр, чидирбейн, бүгү назыда бедик тутар херек. Медерелин, амы-тынын оскунаанда, кижиге бодунун ол тутун холундан салбас ужурулуг». Бо болза бистин пар-тиявыннын шыларангай ажылдакчыларынын би-рээни чораш Сергей Миронович Кировтун кай-гамчык сорул киирикчи сөстери-дир.

Коммунист партия-биле салым-чолун амыды-ралынын бүгү дүргүзүндө сырый холбаштырган, оон херээ дээр каян-кезээде, каяа-даа мурнуку одурууга туржун дангыраалаан кижилер парт-биялетти чүрээниң дужунга ыдыктын-биле кадала-лап чоруурлар. Хамааты болгаш Ада-чурттуң улуг дайынарыннын кадыг-лошкун тулушкун-нарыннын шөлдеринге амы-тынын харамнамайы, дайынарнага удур дидим атакаларын баштап турган кижилер коммунисттер-дир. Оларнын чам-дыктарынын чүрөктеринин дужунга кадалааны партбилеттерин дайыныннын хортан октары өттүр дээпкенде бистин коммунисттерин чү-даа докталадып шыдавайн турганынын хой-хөй чижектерин төөгү билди.

Бүгү-ле тайбын үенин: ылангы баштайгы беш чылдарын болгаш дайын сөөлүдөгү үенин тур-гузукчу өндүр улуг маадарлыг үлө-херектеринин баштакчылары, Сочу чүктүн болгаш Сибиринин кижиге изи баспаан оранынын-даа база кур черлер-нин эртин-байлаан шигээдип алыкчыларынын кол организаакчылары, башкарыкчылары болгаш космос делеминерин штурман турар кижилер дээр-ле партбилеттерин бедик кадалаан ком-мунисттер-дир.

Партия биледин байырлалды-биле хүлээп ал-ган хүн коммунисттин бүгү амыдыралынын дүр-гүзүндө утундурбас. «58 чыл бурунгаар партби-летти байырлалды-биле хүлээп алганмын хүнү кажан-даа утпас мен. Ол билетти холга туткаш, партиянын хүрээленге эрткен оруум амыдыралым-га улуг школа болган. Партиянын херээнге кы-зыгар чок бердинерин, кажан-кезээде, каяа-даа мурнуку одурууга туржун, быгы сагылга-чу-румнуг болурун, партбилетти чүдөй-даа бедик ха-рыскалга-биле кадалааларын бүгү салгалдарын коммунисттерин эн чугула хүлээлге кылдыр санап чораш болгаш санап чоруурлар» — деп, 1923 чыл-дан бээр партия кижигүнү Данил Баткарович Даузын-оол чугаалап турар. Партия билет — ол дээрге коммунисттиң мандалы-дыр. Ол болза ленинчи партиянын хөй миллион армиязынын дайынчыларынын шуптузунга бир дөмөй, ону ком-мунист бүрүзү кажан кезээде, каяа-даа чүдөй-даа авангардынга турушсун дээр санаа тыпсып турар.

Төөгүнүн ангы-ангы үе-чадаларында партби-леттин хевирин тускай онзагай байдалдарлыг тур-гулаан. Амгы салгалдын коммунисттеринин парт-билетинде В. И. Ленинниң: «Партия — бистин үе-нин угааны, алдары болгаш нүрү» — деп кайгам-чык сөстөрүн киирген, Владимир Ильичиниң чу-руун оон картыннын ишти талазында силбээни-биле кайгамчык онзагай бооп турар.

Партия кижигүнүн бедик алынын ужу-дуза-зын улам-на бедилеринин, партбилеттиң төөгү-зүн болгаш ону бедик харыскалга-биле кадала-ларыннын дугайын коммунист бүрүзү улам ханы-зы-биле медереп билеп турзун дээр чер-черде партия организаакчылары докталамал ажылды чор-дулар хүлээлгелгил. Чеден чылдарын ортаа үеинде чоруттуган партдокументтерин солушкуну-нун үезинде болгаш оон соонда хой-хөй партия организаакчылары ол ажыл күштелген.

Ынчалажок чамдык партия организаакчылары партдокументтерин солушкунуун үезинде пар-тиянын ажылдын талазы-биле чедип алган дур-жулганы быжыглаарыңиң четпес кичээлгелгил салган, коммунисттерин тус-тузу-биле ажылды кошкадып, партбилеттиң төөгүзүнүн, оон ужу-дузазынын, ону бедик харыскалга-биле кадалааларыннын дугайында чугааларын барык-ла кылбайн турар. Оон түнүсүндө Кызыл хоорайнын, Бин-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өскө-даа районнарын чам-дык партия организаакчылары эрткен чылын ийи-чагыс коммунисттер боттарынын харыскалга-зын кошкадып, серемчилелни ышкынга-биле партбилеттерин чидирген таварылгалар бар.

Ол фактылар партия комитеттери болгаш эге организаакчылары коммунисттер-биле кижизилдиге ажылын бүгү талады күштелерин неген турар. Мурнууда чылдарда чамдык партия организа-акчылары «Сэн партия биледи» деп чангыс ай хүн айтырылгы хурааларын эрттирп тургу-лаан. Коммунисттерин бүүдүрүлгө, хой-нинти амыдыралында авангарды ролу-биле холбаштыр-ындыг айтырыгын хурааларга база чугаалажып турар болза чогуур.

Коммунист бүрүзү партиянын бедик идеялиг, идеялгил дайынчызы болушаан, СЭКП-нин XXVI съездинин чаа-чаа чедишкыннерлиг уткуур дээр бүгү улустун патриоттук үлө-ижинин мур-нуку одуруунга туржуп, партия кижигүнүн бед-ик адын төлөнтүп ажыл-херектер-биле бадат-каар хүлээлгелгил.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИНИН АЖЫЛ-АГЫЛЛАРЫНГА ЧЕДИР 17 ХОНУК АРТКАН

Хойдан-на хураган

ТОДАРГАЙ ХҮЛЭЭЛГЕЛИГ

Комбуй-оол Чимбевич Куулар — Чөөн-Хемчик район-нун «Большевик» совхозунда дуржулгалыг хойжулар-нын биразы. Ол съезд мурнуун күш-ажылчы элчээр-ге турушпашаан, мал кыштаглаашкынын байдалын акжиктер дээр амгы хүнерде боттут хемчеглерин ап турар.

К. Куулар СЭКП обкомунун, Министрлер Чөвүлелиниң, профбөлүвүлел-дин болгаш ВЛКСМ обкомунун социалист чарыш дуга-йында докталамалык таныш-каш, тодаргай социалист хү-лээлгелгил. Ол 100 хойдан-на чүс хураган алырын хү-лээлгелгил, кодангыны кышкы ажаалдазын экижилдп турар.

Оон 390 ажыг баш хоюнун массалыг оолдаашкыны доос-туруун кырында келген. Бо хүнерде чедип алдыган үш чүс хире хураган менди дору-гуп турар. Малдын хүн-бүрү-нүн ажаалдазын экижээ.

— Төрөн Коммунист пар-тиянын чээрби алдыг съезди-нин ажыттынар хүнүгө че-дир саныг хонуктар арткан.

Алаа күш-ажылчы белетте-биле ужуражыкчы-малчылар-нын чугула сорулгаларын биразы. Бо чылдын февраль 23-ке чедип коданымда хойлар шупту хураганналар. Оон чангыс башты-даа оскумус хураган бүрүшкө онча-менди дорукутурп өстүр — съездге тураскалдыр хулаа үчүм ол — деп, Комбуй-оол Чимбевич чугаалаар.

Малчынын сөгдөн сөзү ба-лыткалды дээрин оон кышкы чымштыг ажыл-херээ тодар-гай херечилээр.

Д. САЛЧАК.

ХОРАМЧА ЧОК

Карл Маркс аттыг сов-хозта Хараганын-Ховуун, Сесегенин, Баяжыны, Ком-букатын. Теректинин кыштагаларында малчын бү-рүзү он бирги беш чылдын бирги чымында алган со-циалист хүлээлгелгил кү-седир. СЭКП-нин XXVI съездинин төлөнтүп уткуур дээр сорул кирген ажыл-алар турар. Ол черлерде малдын туруш-байлалы таарымчалыг.

Шөр малдын төрүүр во-дунуңуңиң турдаларында чаш мал хүлээп алырынга белеткедер багай өвөс. До-руккал хураганнарга чидир-тир мал чөмөри тускайла-тылган. Төрүүр коданнарже 80 сакманын атырган. Хойжуларда чымштыг

ажыл хайныккан. Мал оол-даашкыны түтүктелген. Сов-хозтун төртүр хонук барык чартык кезин оолдашкан. Тө-рөн хойнун хураганнары хормача чок.

Дүвүрүдө мөөңеттинген анык коданардан 700 хире хой төрөөн, хураганнары мен-ди. Ында 9 сакманыг ажыл-алар турар. Оларын аразынан Бера Ондар 104 хураганн ыдыа алган. Т. Ондарын төрүүр 449 хонук дөрт чүс хиреги хураганнары. А. Ондарын малдан коданарын 85 хулаа оолдаш. Чаш хура-ганнар сакманынтерин док-таамал ажаалга хайгааралы-нын ачымында тодуг-догаа манлып турар.

(БИСТИН НОРР.).

Техника септелгези

ӨӨКЧҮЛЕР МУРНУНДА

Бин-Хем районунун совхозтарынын болгаш ында Сельхозтехника район садырынныг механизаторла-ры, инженер-техниктиг амыдыралы СЭКП-нин XXVI съездинин төлөнтүп уткуур-биле техника септе-лгезин дүргө болгаш шыларым чорударыг республи-калык ажыл-агыйларынын механизаторларын, инженер-техниктиг амыдыралы кытырган болгай. Ам чар-мыштыг электеринде байдал калдым?

Бин-Хемчилер, боттарынын берген сөзүгө ээ болуп, ал-ган социалист хүлээлгел-рил багай өвөс күсүлди турар. Чалын хорзун болбазырдыр, үренин чаштырар база күзүн дүжүт ажаар техниканы эки шыларым кылдыр дүргө сеп-тээр дээр чарыш районун ажыл-агыйларынын ортузунда калбарган.

Техника септелгезиниң та-лазы-биле чарыштын мурнуку одуруунда «Өөк» совхозтун механизаторлары чоруп турар. Бо ажыл-агый техника септе-лгези өгөдөндө бээр районга мурнап келген. Ам «Өөк» механизаторлары септезе чо-гуур 50 тракторун 30-ин, 50 селлаанын 40-ин, 22 трактор андымын, 36 комбайнын 20-ин бүрүн септеп дооскаш,

беленинин шугумунда тургус-кан.

СЭКП-нин XXVI съездинин төлөнтүп уткуур дээр алган социалист хүлээлгелерин хулаа бетиңе күсүлди-биле шыларым ажылал турар ме-ханизаторлар «Өөк» совхозта өвөш өвөс. Чижээ, Николай биле Сергей Толстиков алш-кылар бүдүн чартыс — ийи норманы хүн бүтүс күсүлди турар. Василий Неверов, Ва-сильев Чалдай, Валентин Ко-лдин олар база-ла мурнакчы-ларын олдурунда чоруп ту-рар.

Н. МААДЫ.

Бин-Хем район.

КҮҮСЕДИР ХҮНҮ — ФЕВРАЛЬ 23

Кызылдын хлеб заводун кондитер цехинин ажылчына-ры партияныг элчегил съез-дининг ажыттынар хүнү — февраль 23-ке чедип ийи ай-нын планын оонадаларын күсүлди дээр бедиктен со-циалист хүлээлгелерин ал-ганар.

Ук цехте ийи бригада элек-чегил ажылал турар. Съезд мурнуун социалист чары-жын улам калбарткан, аразы-н хулаа хойнун маргылааны чарып алган, алган хүлээл-гезин оолдуур болгаш ажыг кү-седип келген ботдаларын Тыва АССР-нин Дээди Сое-динниң депутат, коммунист Валентина Михайловна Мас-ленникова болгаш Анна Са-вельева Коновская удуртуп турар. Мурнакчы цехтин

ажыл-ишчилери он бирги беш чылдын баштайгы чымынын бирги кварталын январь 85 тонна кондитер кылгала-ры бүүдүр планын оонада-лыган 6 тоннаныг ажыл-агый кылгалаар.

Кондитер цехинин ажылчы-нары алган хүлээлгелерин ажыг күсүлдеринде анык дү-дүрүп турар кылгалаарын шыларын экижилтешкан, олар-нын ассортиментин көүдө-ли турар. Олар коокта чаа «аппетит», «симфонию» хевирлерин чагай ам-дыг прайктерин бүүдүрүп элчээр.

Алган хүлээлгелерин ажыг кү-сүлдеринге коммунист В. М. Масленникова, бригаданы төлөнтүп үлүгү кииргеш, күш-ажылчы маргылааны тиклек-

чизн бооп шыларан. Ук бригада январь айда 43 тонна продукция бүүдүр планын 49 тоннага күсүлгелгил. Мурнакчы бригадала беш ажылчы ажылал турар. Кижиге бүрүзү хоолшак мергежил шигээ-лип алган болгаш хүн үлүгү 110-115 хуу күсүлгил келген.

Мурнакчы цехтин ажыл-иш-чилери коммунисттерин эел-чегил шугулааны төлөнтүп у-ткуур дээр алган хүлээлгел-ерин электеринде оолдуур күсүлгил турар.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТА: кондитер Валентина ДОНГАК биле Та-мара БАГЛАЕВА ажыл үезин-де.

В. КАРА-САЛДЫН фотоу.

КУЖЕНИИШКИНИ АМ-ДАА УЛГАТТЫРАР

Хойжуларда баштайгы «дүжүт» ажаалдазы улам-на калбарып турар. Оларын чымчы хүн келген тууду кылдыр. Ол чере балдинер: соок дынып, хар улагат-кан, а малдын күш-дегенде кошкаан, оон анык хой чаш хураганнарга база немешкен, хойну-даа, хураганна-лаа дүн, хүн диниң ажал, азыралар негесттер. Бо хүнерде хойжулар амдыг-мын боллаан ажылал турар. Оларын шак амдыг чымштыг ажыл чедиш-кын шиптирээр.

Хойжуларын кайм хире кызыккан. тура-сорукуг ажаалда, төртүтүгөн хураган бүрүзү менди доруку-тар дээр болунар бүгү-ле чүдөйлер кылып турары-нын дугайын дараазында чагааларда чугаалап турар.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Алдын-Херел Санчы — «Тор-га» совхозтун Кара-Тал бригаданыг мурнакчы хой-жуу. Ол мал ажылчыга кир-ге-ле 15 чыл болган. Брига-дын бүгү хойжулары боттары хураалыг чыгып келгеш, СЭКП-нин XXVI съездинин тө-лөнтүп уткуур дээр база он бирги беш чылдын баштайгы чымында социалист хүлээ-лгелери ал турда. Алдын-Хе-рел Донгакович Санчы бодунун санагында мында дээр:

— Он бирги беш чылдын баштайгы чымында күжениш-кыннн ажылдарын, төрүүр 100 хойга онзааштыр 100-тен эвээш эвөс-хураалын менди

дорукутурган, хой бүрүзүнде-ле 2 кг чедип дүжүт алыр. 20 тонна ситенин белеткээрн хүлээлгил тур мен.

Бо мурнакчы хойжу эрткен онгу беш чылды бедик көргү-зүлгү дооскаш, Чыд бүрүзүнде хой хураганым, хойдан-на 2,3 кг дүжүт ап келген. Ол беш чылда нити-би-ле 1489 хура-ганы камгалал алыр турган. 1551 башты дорукутурган, 35,5 центнер дүк планын 38,4 цент-нер кылдыр күсүлгелгил.

Амгы үеде Алдын-Херел Дон-гакович сөгдөн сөзүгө ээ бо-луп, база-ла чарыштын мурну-ку одуруунда чоруп турар. Мурнакчы хойжуун коданым-да төртүтүгөн бүгү чаш ху-

раганнар онча-менди доруку-тур Оон улуг хойлары-даа хур.

М. ДАНЗЫН.

Өвүр районун көдээ ажыл-агый өргөсүнүн экономика.

ХАЛЫН БРИГАДАЗЫНДА

Ажыл айы-биле Халынгача-чораш, «Кызыл туз» совхозун ында хойжу бригаданын мал-чыларын-биле ужуражып, оларын ажыл-херезин сонур-гап көрдү. Малчынар кыш-таглаашкыга хайа өвөс бе-леткенин алган. Ынчанга оларын коданарында хойлар хүр кыштап турар.

Ам Халынын малчына-рында хой оолдаашкыны ки-дин түзүк, 12 коданда 4 муң ажыг төрүүр хой бар. Оон ке-зин — ийи муң оолдашкан. «Хойдан-на хураганым менди алыр!» деп лозун-биле брига-данын хойжуларынын ортузу-нда чарып калбарган.

Шынал-ла, хойжу бүрүзү хойдан-на хураганым менди алыр дээр кантар-даа ажаж-улуг күженишкыннн үндүрүп турар болду. Хойжуларын олут-тыдын бодалас, кежээ,

кызыккан күш-ажылчы дуга-йын баштайгы түнүлдер то-даргай чугаалап турар. Оор-жак Чамбайда 250, Ооржак Сээрда — 220, Ооржак Калдар-оолда — 273, Ооржак Кеңи — 240, Ооржак Хүлө-оолда — 225, Ооржак Нуржү-тү — 256 хой оолдаш. Төрү-түгөн бүгү хураганнар онча-менди дорууп турар.

Совхозтун дирекциязы бо хүнерде малчынарже сагыш салымшкыны күштелдирген. Хоо төрүп эгелзэн кодан бүрү-зүнде сакманын чегериңи бедик бар. Мал чөмө: ситени, комбайнорун, дүстү курла-вылаан. Сутуг үзүктөл чөк чедирин турар. Совхоз төвүнүг активистарлар малчынары шефе ап, оларын кажаам-ныг электеринде берип ту-рар.

Өвүр район.

О. ДАЛЫН.

МААДЫЛАРЫН ЧУРТУНДА

Оргу-Шөл — Тыванын төөгү-зүгө кирген алдын-маадарлы-кы курту. Ам ийи ажыл-иш-ке кызыккан, ат-сорулгыг мел-чынар чурттап турар. «Ал-

КЫШТАГЛАШКЫН — МАЛЧЫНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЛЛАРЫ

дан-Маадыр» совхозтун Оргу-Шөлдө хойжу бригаданын малчынары он бирги беш чылдын баштайгы чымында бедик үр-түнүлдегил ажылалар, СЭКП-нин XXVI съездинин тө-лөнтүп уткуур деп шиптир-лөөн. Олар чаш тында бедикте хүлээлгелерин алган болгаш бот-боттары кытыргып, со-циалист чарыгын калбарт-кан.

Хойжу бригаданын ишчиле-ри кыштаглаашкыга баш ду-рук чык белеткелген. Элек-кыштагы септеп — чымылаан, мал чөмө, чөмөри-биле дү-жүрүн, илгаа тем каап бээр. Оон түнүсүндө Оргу-Шөлдө коданарында хой хүр кыштап турар.

Ам бригадала хой оолдааш-кыны массалыг. Төрүтүгөн хураган бүрүзү менди дору-гуп алыр дээр хойжулар болунар бүгү-ле чүдөйлер кылып турар. Олар олут-ды-жын бодалын, эрген дам ка-рангызында кежээ дүн дүш-күжө чедир амыр-сооскал чөк ажылал мейир. Совхоз дирек-циянын талазында оларга дуу-хоруктерин, мал чөмө

болгаш өскө-даа эржеж чүгү-ла чүдөдөр-биле хайдырарн экижилтеш.

Демин күш чогуучалыг түнүлдерин берип турар. Бри-гадада төрүүр 5695 баш хой-нун 3645-и оолдашкан. Оон ни-ча хураганын хойжулар бол-гаш сакманылар менди до-жүтүрүп турар. Хойжуларын баштайгы «дүжүт» ажаалдамы-нын мурнакчылары нөстүп кел-ген. Колданаар хойларын кезинден бини-ле хойу оол-даш. Ынчанга төрүүр хой ам-даа хай. Бо хүнерде безин төрүүр 100 хойга онзааштыр 72-ден 82 чедир хураганым менди алган хойжулар эвээш өвөс. Ынчаларга Социалист Кыш-ажылдын Маадыры Ооржак Лаж-Намчал, Ондар Кургут-бай, Ооржак Ыйдымбүт, Мо-гуш Отуз, Ооржак Маадыр-оол болгаш өскө-даа ка-мааржыр. Устүндө ады үнги хойжулар хураган амыр тал-азы-биле боттарынын социали-ст хүлээлгелерин СЭКП-нин XXVI съездининг ажыттынар хүнүгө чедир күсүлгелерин бүүдүрүлгил.

Д. БАВЫК.

Чөөн-Хемчик район.

Национально-освободительный отряд

ИДЕПКЕЙЖЭЭ

Чоонта чаа ОСВОД-тун өткөт-сөңгүлдүгү республика конференциясы болуп эрткен. Аңаа Тыва ОСВОД республика чөвүлелини даргазы Г. Нонукин илет-көл кылгаш, эрткен чылдың түңкүлдеринге донтаа-вышкан, чамдык эге организациаларнын ажылыгын идепкейжээнин айткан. Чимжээ, «Тывакоммунэнерго», автоспелтегэ заводу ышкаш коллективтерде сугта дүшкен кижилерин айтканын камгалаар херекке киримиздегилер улгаткан, ында активчилерини саны өскөн.

Суг кырынга камгалаанын бүгү-россия нийтиледик аталарды бистин республикада улам нөптөргө, оон кижигинери чыл санында көвүлөп турарын РСФСР-нин ОСВОД төл чөвүлелини пропаганда болгаш агитация секторунун эргелекчиси В. Акиншин демдегелде.

Л. САТ.

АЖЫЛЧЫННАР УРУГЛАРЫНГА

Киргизиянын ойнаар-кыстар театрынын бот-тыныгы артисттери боттарынын тургусуна баштайгы «Борбаанай» деп шимизин Курментинин цемент заводунун ажылчынарын уругларынга бараалгаткан. Орус улугутун аас чогаалында үндөйлөп ол шимиз тургузганга профессионал артистер-улуг улуг-хууун кирген. Чогаалыкты кады ажылдагыла талашы-биле чарышкан керээзин ауттаар олар «Фитиль» деп агитбригада болгаш өскө-даа студияларга, адыктарына бот-тыныгыр бөлүмдөргө дуулашкан турарлар. Амгы үеде уран чуулган уш муң ажыг коллективтерин Киргизияда ажылдап турар, ында чүз муң хире кижилер лаара туттуган.

ӨРТ ӨЖҮРТҮНГЕН

Дүн дүмүп, суур удаан. Чүгө ында-мында маш бажынарнын соңгаларында сайгылаан чыры ам-даа ышкан. Суурунун Центральнаа куудукузунун чурттанчыларын «Шымаанар, өрт!» дээн дүвүзүзүн өрттүрүп. Өрт үзгүн бажыныктын иштин ыш хеме апкан болду. Өрт чоруту эскүп, чабышталып, шала өрттөнгөн эгелден. Чамдын кижилер шаланын турп тура, өскөлери кудунтан суг суу, чабышты өжүртүп турганар.

Удаанда чурттакчыларнын дуулаш-биле өрт өшкөн.

Б. МАНДЫП-ОЛ.

Баян-Кол суур.

Улустарнын акы - дунма өг - бүлезинде

АЗИЯНЫН ЭН СОҢГУ ЧҮГҮНДЕ

«Дэрини чүгөс уагт сымдыктар каастаар өвөс, бичин сымдыктар база каастаар боор чүгөс» — деп, долган-өг-белер боттарынын улус чоңугу дугайында ыңаа дээр. Долганнар дээрге Сибирини болгаш СССР-нин Кыдык Соңгу чүгүнү 26 язы-бүрү үндөин улустарынын бирээни, азын санын чоң. 1979 чылдын чизе-биле алмаш, оларын саны 5 муң 300 кижиге турган. А 1925 чылда олар чүгөс 699 кижиге турган.

— Мээн чоңум нестер-биле, ыңаасан-биле болгаш өскө-даа биче национал улустар-биле кады барык үш өк дүргүзүлдү Азия динтин эң соңгу чүгүндө Таймыр чартык ортулукка чурттап келген — деп, ачы кижиге уруу, СССР-нин Чогаалчылар эвилелинин кежигүнү, эң баштайгы долган херээжеш шүлүктү Одо Аксенова чугаалаар. — Бистин оранымыстың агаар-болдуу коңчуг кадыг-дошкун чер. Ыңаа-даа ада-өг-белер бистин бо черинс моон-даа артык кадыг-дошкун турган, чүгө дээрге хаанын Россиянын хоолу-дүрүмү кымга-даа ден эрте бербейн чораша, Соңгу чүктүн ивжилинерин болгаш аңчыларын өг-бүлелери язы-бүр аарыг-арыккан, аш-чуттай хей-төбү-биле аш-чуттай, язы-түрөнгү, эртем-мелел чок, чоң үжүк-бижик-деп чүз-даа билбес чораша.

«Ажыг-шүжүг мыгыртталган Ак хар тайгаа төртүтүндү. Амалын чөм боостан ашпас. Ажыг-шүжүг ары-бажык Арта чараш түтүмүрбөс. Көзү-дөсө мунга болур Кээргенчиг төдүм-дүр сен.» — деп, шаанда долган херээжеш чораша.

Дундыканы далай болгаш өм өртөдү ажыгалаа киргенден бээр ам дөртөн чыл чедип турар. Транспорт суднолары атомуг ледокодарына дуулаш-биле Соңгу Доштут океанын далайлары дамчыштыр язы-бүр чүктөри аңаа чамдык үжүк чок чедирип эки чуртаар.

Хоорайын ээзин каш шко-ла-интернаттарында ивжилерин болгаш аңчыларын ажыг-төдөри куруенин долу тадырлаштыга өөренишкан ортумак эртемни чедип ап турар. Дундыканы Соңгу чүктүн көдөз ажыг-агыяны эргежөө чутула специалистерия белет-кээр техникум, медицина болгаш музыка училищелери, оон-он библиотекалар болгаш клубтар, спорт болгаш таңыш залдары бар. Бөгүн аңаа төп болгаш тус черин телевидение дамчылыгалаары-даа көрүп болур, а Дуаняка радио-ууун программаларын дөрт дүлдө: долган, ненец, ыңаасан болгаш орус дилдарда чорудуп турар.

Таймырда черик болгаш азыраа ивжилер делегейде эң хей козым — барык 600 муң чыгыш иви туруп турар. Соңгу чүк улугуун үе-дүйтүн бээр кылып келген ивжи аңаа болбазын техника-биле хандырткан: ивжилер-терде рациялар, самолеттар, вертолеттер, снегоходтар болгаш бир черден бир черге кижик келбес, белен эппет алыр чыгыш, чырык бажынаар-даа бар. Долганнарнын эрте шагда бээр кылып келген аңымы ажылыга база-ла улуг чарыг-талгалар болган.

Бөгүн долганнар чүгө алдар-сурагыг ивжилеринин болгаш аңчыларын аттары эвөс, харын улуг эртемде-ярыни аттары база чоргалар-биле алап турар. Оларын санынга, чимжээ, географ Григорий Петров болгаш төгүчү Татьяна Еремина хамааржыр. Долганнарда боттарынын эмчилери, инженерлери, геологтары, актёрлары база бар. А Соңгу чүк улустарын «Хей-ро» («Улус дун») деп аттап ири болгаш таңышкы таймыр аңсаблани бистин чурттуң дика хей хоорайларында эки билер, оон концерттери Москва-нык болгаш Ленинградтын ив улуг залдарыга көргүзүлгөн.

— Чангыс өскө-биле чугаалаарга, бис шүтүп, бүгү совет кижилер-биле бир дөмөй, аңаа-дуулаш улустарын улуг өг-бүлө-биле эки чаагай чурттап чор бис — деп Одо Аксенова чугаалаар, чарлып чоруп турууга, бодунун шүлүктөрини ээзин каш тындык моннарны мензө белет кылдыр берген чүе. Ол болза аңаа-ла бир моннар эвөс, оңагай моннар, оларын мен сэткилин ханымында өөрүп хууулап алган мен. Ол моннарнын парлагала үнгөн-биле чергелешти совет чечен чогаалга 76-чаа национал литература немешке. Ол дээрге мырмал чоркта чач үжүк-бижик чок чораша бичин чоңуң литература-дыр.

Борис БЕЛОВ, ПМА-нын корреспондентиз. Дундыканы — Красноярск.

ОЛИМПИЙ АРЕНАНЫНДА ЭГЕЛЭЭН

ИНСБРУК. (СЭТА-нын тус-кай корр. И. Маслов, А. Новиков). Австриянын кышкы спорт төвү деп ат-сураа алган, харыг Альптарда турар бо хоорайжыгашка спорт-тун кышкы хевиринин маргалдазын эрттерери-биле ам ба-за хей-хей төгүлгө чыгып келген. 1964 болгаш 1976 чылдарда ак олимпиадаларын төвү ол турган болза, ам ында фигуристтерин Европа чемпионаты эгелээн.

Спорт ордунун парлагла төвүнчери кирер эжиткин аксында спортту адыктары кайгамчыктыг галереяда олимпий оюнгарыннын тилекчилерин дугайында келгенерге таңыштырган делегей бар. Бистин спортчуларымыс Лидия Скобликова, Татьяна Аверина, Сергей Савельев, Ирина Роднина болгаш Александр Зайцев Людмила Пахомова болгаш Александр Горшков оларын чурктарын көркү чөдө астылаан.

Кажан Зайцев, Пахомова, Горшков олар Инсбрукка чедип келгери, оларны дык хей чурттакчылар таңыры болгаш Олимпиада үезинде дег автограф бээрин болгаш кады чур-рука тырттырып дилет тур-ганаар. Журналистер бодур маргалда дугайында оларнын саял-оюнуң айттырылган.

Ук хоорайын Спорт ордунун ареназынга Наталья Линичук болгаш Геннадий Карпоносов, Ирина Моисеева болгаш Андрей Миняков, а ош ышкаш Ирина Воробьева олар чангыс удаа эвөс келгенер. Парлагла төвүнүн удуртук-чузу Бетель Нойманн база олар таңыры. Олимпиада үезинде Нойманн ол-ла хуула-төзө эгелешти турган. Бо чемпионатка иви чире журна-листтер келгени ол биске чугаалап берген. Инсбруктан теледамчылыктарын чүтле Европа чурттарыне эвөс, АКШ-тын, Канаданын, Япониянын журналисттери база кылдылар. «Инсбрукка болур бо чемпи-онатты улус аажок сонугурап турар — деп, Нойманн чуга-лаан.

ИНСБРУК. Февраль 5. (СЭТА). Ленинградчылар Ирина Воробьева болгаш Игорь Лисовский олар эчуну-лашкына Европа чемпионату деп атты бир дугаарында чаа-лап алганын. ГДР-нин спорт-чулары Кристина Ригель биле Андреас Нивинна олар мю-рүе шапалды, москвалык Мария Черисова биле Сергей Шахрай олар хуула шапалды тус-төс чаалап алганын. Чемпионатка бир дугаар киржин турар Вероника Першина биле Марат Ахбаров бешки черде.

Кышкы чемпионат бичкин чир. Хонкута 8 шаптан эвөс эвөс улуг дымштарын чуга-ла. Семизден кижилерге атро-скелоз аарып болгашчок-ла та-варжыр. Оон иштени бестери-нин ажылы эскерип, чигир аарып тыттып, хан бажышкы-нын бедиринге дуулаар. Чиме-ге эт аймактын үстерин, чигир аарып чүдүлгө аңчыларын ивжэлери, оон ишти антиами-нин составын кабырттып, по-гаа, кат-чиме, сүттен бүткен аарыг дээр өскө-даа продук-туларын эминин сүмези-биле аймаглар болза эки.

Күш-культуранын волейбол, теннис, батымтон, лыжа, суг-га эштери дээр ышкан чык хевирлери чада тургустерин, аарыг аагарга чык ажыл кылы-ры эминин сүмезин ауттаар чорудар ужурут. Эминин сү-мези-биле тус черин аржаан-нарыга, санаторий курорт-тары эминдерге кижини ка-ды экижир.

Хостуг үелерде арагалаар, таапылаар чачылдардан чал-дал чораша эки. Келер үе-ниң кижилерин хуула-төзө, эи-лен аажы-чыл өөдери, кижилер аразында, ажал-амды-ралга каржы, эи-найраа чок чорукту болдурбазыгче ула-ган ажалдарын өг-бүлөгө, ажалдар организациаларына чорудары бо аарыгын болдур-базынын бир аргазы. Кижиге таважыр аарыгларга уаур билиглерин чедип ап, эми сү-мезин салып, аламын бүрөк, иштис бестерин, чүктетин аарыгларын өй-шаанда үе-э-недери хан бажышкыны ула-дырыга чедирбес. Оон ийа-дежик диттерин өй-шаанда эи-мээр, ангилаар, чеби-лер аарыгларын болдурбазы, үе-э-недери, бестеринде ла-дыктарын чуга-ла.

О. МАРТАН-ОЛ, терапевт.

МОСКВА. Тудуг физика-зын эртем-шынчилеп институту «Агаарнын кылымал чы-рыдыкчызы» деп тускай уста-новканың монтаж ажылдары дооступ турар. Ол уста-новкага чырык унадыр ийи муң хире чүдүлөр турар. Олар СССР-нин найы-даа зона-ларыга дээр чырыдар арганы тыылыдыр. «Агаарнын кы-лымал чырыдыкчызы» ду-дасы-биле улеттүр бугурулге-лериниң, чуртталга бажына-рынын болгаш өскө-даа объекти-лериниң чырыдыкчызын шимчилээр. Оон аңгыда микро-районнарнын, көдөз суулар-нын, спортчу тудуларнын деишктерлерин чырыдарыг база чугула болур.

ЧУРУНТА: «Агаарнын кы-лымал чырыдыкчызы» деп уста-новканың бир негез. В. КОШЕВОНУН фотозы. СЭТА-нын фотохрониказы.

СПОРТ

— Он муң кижиге кирер ордуда ам хостуг олут чок, бистер шүтүп саттыган. Спортчуларын белеткелге бестин улусту билеттерип кир-рерин организациалар бодур туралар.

Маргалдаар эр уадууш албан күсөдүр программаны-биле эгелээн.

Баштайгы хуңда 13 чурттуг 21 спортчуу дошка «ужура-кан». Уш-үш көргүзүт соода биче алды медальды Франсуа Жан-Кристоф Симон алган. СССР чемпионну Игор Борин баштайгы көргүзүгү эң тер-гиги күсөдүр дээр биче мю-нги медаль алган. Ушкү чер-ин ГДР-нин төдөз Герт-и Шудль эгелээн. Европа чемпи-онатын бир дугаар киржип турар Владимир Котин биле Александр Фалеев оларга ды-ка берге болган.

Февралдын 3-те кел-е Спорт ордунун дожуке эжеш спортчулар үгетер. Ал-ды эжеш кижиниң үжү-совет спортчулар болган.

спортчулары Кристина Ригель биле Андреас Нивинш олар чоруп турар. СССР чемпионнары Вероника Першина биле Мар-ат Ахбаров олар амдызында дөрткү черде.

(СЭТА).

Редантор В. С. ШАРАВИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 6-ДА БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе». Информацион-ная программа. 8.40 — Эртеги сула шимчээ-биле. 9.05 — «Бу-ратинионун делегей». 9.35 — «Ужуулу үер шаа». Уран-чечен телефилм. 10.45 — Мелз-лер. 10.50 — 14.30 — Чалсар. 14.30 — Мелзлер. 14.50 — «Ле-нинчик орук-биле». Документал-дыг телефилм. 15.50 — «Шы-дыраа шолкөз». 16.20 — «Бистин-биле, бис дег, бистел артык кылдыр кыл». ГДР-ден дамчыдыла. 17.20 — «Доку-менталдыг филм».

КЫЗЫЛДАН 18.15 — 18.40 — Телемелз-лер. 18.40 — Чарлаар. МОСКВАДАН 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — СЭКП-ин XXVI съез-динде уткуштур. Узбек ССР-нин телевидение программасы. I СЭКП ТК-нын Политбюро кежигүннере кандидат, Узбек-стандын КП-инин бирги се-кретары Ш. Р. Рашидовтун чугаамы. 2. «Узбекстан. Маа-дырлар чорук уламыштары-шаан». Документалдыг филм. 3. Уран чуул мастерлериниң концерти. 21.00 — «Уе». Информационная программа. 21.35 — «Эрмитаж». Германиянын уран чуул. 22.05 — Фигурут чун-гулашкында Европа чемпион-на. Австралидан дамчыдыла. 23.05 — Бөгүн делегейде. 23.20 — Хаак спортунга СССР чемпионна. Эр уаус 15 км. Минскинде дамчыдыла.

НИИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН 18.15 — «Шунту найралдыг өг-бүлө».

КЫЗЫЛДАН 18.45 — Уругларга филм. «Чолаа куудурут хазан огу-лу». 19.15 — «Тываның акри-нарында». 19.30 — «Балхаш-тын аталон». Телефилм. 19.45 — 21.10 — «Даларын хем шалкын». Уран-чечен теле-филм.

Кызылдан агаар станицы-зын дымшканын ауттаар алдыга, бөгү республикага көжүп турар буулаулар, чагбас. Барыны чүгөс уламышкы-ныг хаттын куужу секундада 3-8, чамдыкта 14 метр чедер. Агаарнын температурасы 17-23, чамдык районнага 8-13 градус соор.

Кызылдан онзагай өскөрлөш-кин болбас. Хаттын куужу кошкан Агаар дун 30-32, хуңдус 21-23 градус соор.

Күш-ажылыг хоолуну, СЭКП кежигүнү, пенсонер Димитрий Абыкович САГАННЫН хевиртен көчөзүн Тыва АССР-ин Иштани херектер ми-листерствонун коллектив димыттышкан, мочон ивжи-ниң төдөргөс болгаш тоок кижилеринге хан намыс-далын илгерилеп тур.

ХАН БАЗЫШКЫНЫ УЛГАДЫРГА

Эмин турган кижилеринге ужуражып, надышылды кам-галаарыга хамаарышкан арга-суруени эмчилер оларга бо-дө берген чорур. Чоонта чаа оларын бирезинге ужуражып, чугаалашкан, оон аараа тө-гууун сактып келдип. Оон бээр хей чыл эрткен. Институт дооскаш, чаа-ла ажалдап ту-румда, бо анык кижиге менз-энедип турган. Ол хоорайнык бир бугуруде черини мур-накчэ молаачыны.

Бир-ле катан орукка үр-дөс машинасын кылып турган, дооска алыскашкан бүр-дө-көргө дегилерининге ол аарышкан. Оон соода бичи-нин эмилетге эмилеткен се-зени. Эмилетге тускай диспан-сер, дайымында-лаа турган. Чүгө дээрге ханынны бажыш-кыны улгадыр болу берген. Бүткөр аарыглары черле ы-дыг, хан бажышкыны-даа ула-галып болур.

Эмчилер аңаа ол-шыкка, соокаа алыскаш, харын-даа, өскө ажалга ажалдаарын, казынын байдалын бары-даалат сүмөткөн. Ыңаа-даа анык эр ону тооваз. Ол-аа ажалында хевэр турган. Сөөлгү үелерде бажышкы аары-рын, эртендерде характа-рын кижар болурун эскерип чо-рош.

Күсүк дүктү ажалдаанын үези. Эмчилер мындай чал-чок. Ажыл бажы. Бир-ле кө-жөз машиназын ажалга белет-кеп турган, дугу көдүрүт-терге, бажышкы ишти чик дээр соода, билимчестен калган болган. Миния келгирге, эи-негелде чыткан. Чамында тө-редер хайгалар, ажаал ту-

рарын эскерип каан. Оларын-биле чугаалажыр дээрге үнү-үмөс, бир талакы холу, буду-билимчест. Хан бажышкыны-нын учурунда, баш мээзинче хан аттыккан, чартык билч-мөстөн.

Чартыктан аараанын дугу-гайи эминчи оон төрөдөргө-ге тайылбырлаш, аарыгдан сегиринге эи-не чугула арга-сумелерин-даа берип турган. Шынал-ла үр үенин иштине-кикимак, билгил ивжишкы, оон эи-не-биле аарыгта уаур-демпит, эи-сегилдин, бижик тур-соруу халас барбалан. Оон кадым чоруту экижип, кылаштан, чугаалажып-лаа турар болу берген. Барык-ла үш чыл хире ол нивалды бай-далга киргеш, ажалдазайн эи-нектеш, сегзэн. Ам кадымын аай-биле чик ажалга кир-ген. хей-нигитин ажал-хе-рээнге киржил чоруп алганын. Бо кижини хан бажышкы-нын улгадып, аарыгын эи-не-пей эминин сүмезин тоовай, кадымыга таарышса берге ажалдар кылып чораша, кан-дыг түннөгө кеткенни, оон салым-чолун сактып келгенин таарылаа эвөс.

Кижиниң мага-бодуңдү бүгү орангарын ивжилерин эрге-жөө чутула иви-бүрү бугу-мелдерин, килсоруут хан-биле кады дамларда дамчыштыр чү-рек таралып берип турар. Чү-ректин ажылы доктаамал. На-э-ке хевирлп, оон шынганын херилп, чырылп турар, хан эргилдештин кол ортанын. Орангизме хан эргилдештин үе-зине хан дамларынга ба-зышкыны тыптыр. Оон дениш-калмык кижилерге барык-ла

Эминин сүмези

зуу өлүгүлөр амы-тыга айылдыг аарыгларын чала-дырыга улуг ужу-дулажыр. Хан бажышкынын хевиртен бели келер таарыгаларда, аарыг кижиниң чүрө дүргөдөп, шымынгар, сирлээр, бажы аарык болу бээр. А чамдык берге хевиринде баш аарыгы соксавастан, улам киткээр. Бажы дескинп, каравын көрү-өскөрлөп келер, кустулар. Ы-дыл байлаа чамдыкта эзээн үр болур. Ол үеде тускай ре-жимин салгыз, эмилетс бол-за, баш мээзинге хан аттыгын, чүрөккө өлүгүлөр өскөрлө-лөр — инфаркт деп аарыг-даа, өскөгө өскөрлөшкөргө ты-тыр.

Мындыг таарыгалда аарыг кижини тургустас. Кылаш-талпн чытырар, бутурын язи-сүт-биле чинээр. Орта хен-дирлерин дургаар горты-интерин салып, хан бажыш-кынын, чүрөктин эминин берип, дүргө эиңи дуузын чедирерин боттадырып, ча-налгаларын кылр керек. Чамдыкта, хан бажышкыны ула-тас-даа, оон демектерин ол кижиге билдирмейн чору-лаар. Эиңи ханбазынын үе-зине ол тодараттырар. Ындыг кижилер казыныга таарыш-каш ажалды кылып чораша, тар-тыны билимчестер аарыгта бо-ла таарышкылар.

Хан режимин шып хуваары, эиңи сүмезин барыдалаан эи-не-ири улуг дуулажыр. Уйгу-дышты экижидерге хан ба-зышкыны балдыр, чүрөк-тин хан-дамларыннын ажи-лы экижидер, чөмө дус-ту ажалдарын эвээрж-дир, хуңде дөрт катан чөм-

Редакциянын адреси: Кызыл, Штепкин-Кравченко кудумчуу, бажы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: харышсалдыг секретары 2-23-35, секретарият 2-23-35, партияг кидизини 2-31-75, культура кидизини 2-23-54, көдөз ажыг-агы кидизини 2-47, улуг кидизини 2-31-75, чага кидизини 2-41-27 информация кидизини 2-20-60, корректорларын 2-27-41, бухгалтерияны

Ректоруну 2-24-63, редакторун орадакчыларын 2-35-24, 2-31-75, ымырал болгаш совет тургузу кидизини 2-37-13, пропаган-да кидизини 2-47, улуг кидизини 2-31-75, чага кидизини 2-41-27 2-12-45, солун келбейн баргала 2-32-75 телефоны доктаар.

Тираж 17866. Чаргы № 65. СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП УНГР